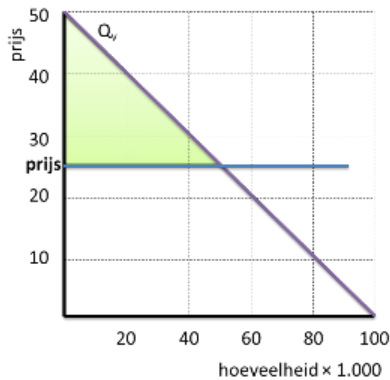

Consumenten- en producentensurplus

Consumentensurplus

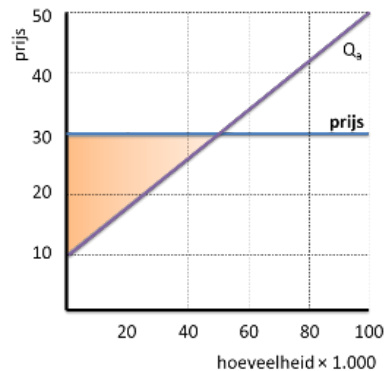

Het verschil tussen de maximale betaalbaarheid en de prijs op de markt. Voordelig voor de consumenten.

Consumentensurplus = $\frac{1}{2}$ x breedte x hoogte

Producentensurplus

Het verschil tussen de minimale betaalbaarheid en de prijs op de markt. Voordelig voor de producenten.

Producentensurplus = $\frac{1}{2}$ x breedte x hoogte

Totale welvaart

Consumentensurplus + producentensurplus

Elasticiteiten

Het berekenen van elasticiteiten helpt een producent te weten hoe de vraag naar zijn product verandert onder invloed van;

- Een prijsverandering van zijn product (prijselasticiteit)
- Een prijsverandering van andere goederen (kruiselingse elasticiteit)
- Een verandering van het inkomen van consumenten (inkomenselasticiteit)

Elasticiteit = $\frac{\% \Delta \text{ oorzaak}}{\% \Delta \text{ gevolg}}$

4-2-1 methode

4. Noteer de gegevens
2. Reken oorzaak en gevolg uit (nieuw-oud/oud)
1. Antwoord

Teken	<i>Minteken</i>	Negatief verband tussen oorzaak en gevolg (= tegenovergestelde reactie) <i>Oorzaak</i> ↑ → <i>Gevolg</i> ↓ <i>Oorzaak</i> ↓ → <i>Gevolg</i> ↑
	<i>Plusteken</i>	Positief verband tussen oorzaak en gevolg (= gelijkgerichte reactie) <i>Oorzaak</i> ↑ → <i>Gevolg</i> ↑ <i>Oorzaak</i> ↓ → <i>Gevolg</i> ↓
Waarde		Geeft aan met hoeveel procent het gevolg verandert, als de oorzaak met 1% verandert.

1. Prijselasticiteit van de vraag

Geeft aan welke invloed een procentuele prijsverandering heeft op de gevraagde hoeveelheid.

- Qv1 = Oude gevraagde hoeveelheid
- Qv2 = Nieuwe gevraagde hoeveelheid
- P1 = Oude prijs
- P2 = Nieuwe prijs

$$EPV = \frac{(Qv2 - Qv1)/Qv1}{(P2 - P1)/P1} \times 100\%$$

Mogelijkheden		Uitkomst
A) Normale goederen	p↑ → q↓ p↓ → q↑	EPV = negatief
B) Status artikelen	p↑ → q↑ p↓ → q↓	EPV = positief

Conclusie: Als p↑↓ met 1%, dan q↑↓ met ...%

2. Kruiselingse elasticiteit

Geeft aan welke invloed een procentuele prijsverandering van goed 'y' heeft op de gevraagde hoeveelheid van goed 'x'

- Qvx1 = Oude gevraagde hoeveelheid van 'x'
- Qvx2 = Nieuwe gevraagde hoeveelheid van 'x'
- Py1 = Oude prijs van 'y'
- Py2 = Nieuwe prijs van 'y'

$$EK = \frac{(Qvx2 - Qvx1)/Qvx1}{(Py2 - Py1)/Py1} \times 100\%$$

Mogelijkheden		Uitkomst
C) Substitutie goederen	Kunnen elkaar vervangen	EK = positief
D) Complementaire goederen	Vullen elkaar aan	EK = negatief
E) Overige	Geen relatie met elkaar	EK = 0

Conclusie: Als $p \uparrow \downarrow$ met 1%, dan $q \uparrow \downarrow$ met ...%

3. Inkomenselasticiteit

Geeft aan welke invloed een procentuele inkomensverandering heeft op de gevraagde hoeveelheid.

$Qv1$ = Oude gevraagde hoeveelheid

$Qv2$ = Nieuwe gevraagde hoeveelheid

$i1$ = Oud inkomen

$i2$ = Nieuw inkomen

$$E_i = \frac{(Qv2 - Qv1)/Qv1}{(i2 - i1)/i1} \times 100\%$$

Mogelijkheden		Uitkomst	
F) Noodzakelijke goederen	Basisbehoeften	E_i = positief	Inelastisch
G) Luxe goederen	Aangenamer leven	E_i = positief	Elastisch
H) Inferieure goederen	Minder kopen bij hoger inkomen	E_i = negatief	

Conclusie: Als $p \uparrow \downarrow$ met 1%, dan $q \uparrow \downarrow$ met ...%

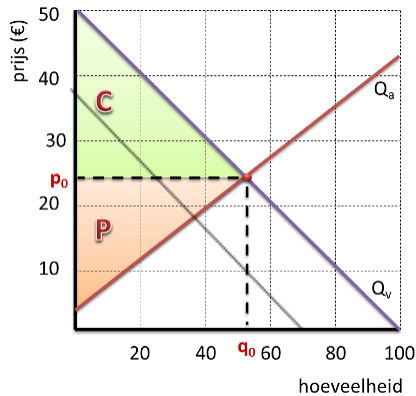
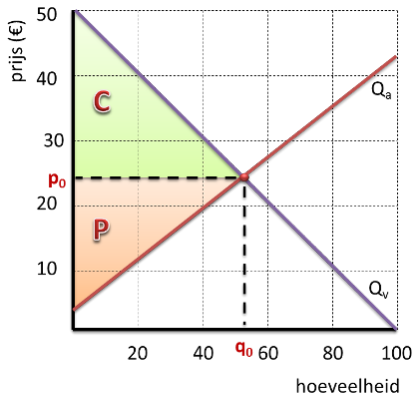
Elastisch	Vraag verandert veel	$P \uparrow \rightarrow Qv \downarrow \downarrow$ $P \downarrow \rightarrow Qv \uparrow \uparrow$ *	$\% \Delta p < \% \Delta qv$	$EPV > 1$
Inelastisch	Vraag verandert weinig	$P \uparrow \uparrow \rightarrow Qv \downarrow$ $P \downarrow \downarrow \rightarrow Qv \uparrow$ *	$\% \Delta p > \% \Delta qv$	$0 < EPV < 1$

* Omzet stijgt

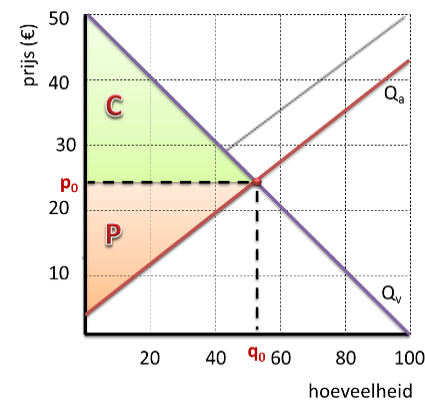
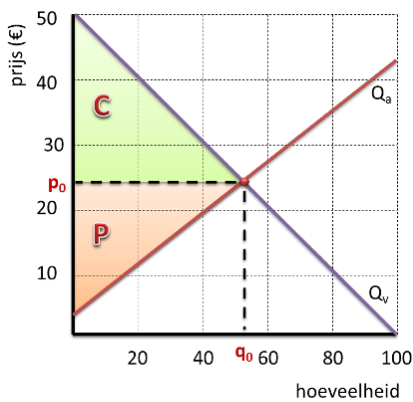
Harberger driehoek

Veranderingen in de markt.

1. Vraag daalt (= daling van de welvaart)

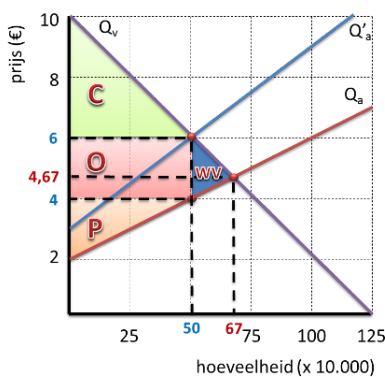

2. Aanbod stijgt (= stijging van de welvaart)

3. Marktfaalen

Vaste prijs die hoger is dan het snijpunt van vraag en aanbod.

De totale welvaart is afgenomen met de harberger driehoek (blauw)

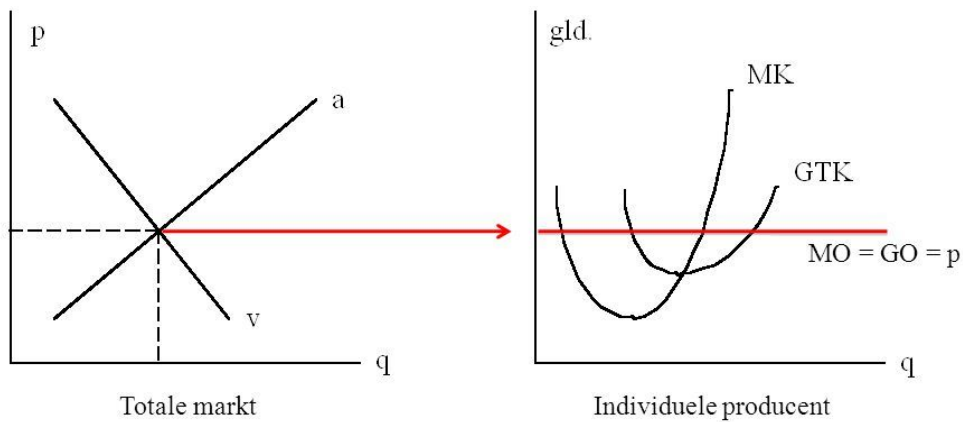
Welvaartsdaling (blauwe driehoek)
= $\frac{1}{2} \times \text{breedte} \times \text{hoogte}$

Hoeveelheidsaanpassing

Marktvorm: Volkomen concurrentie

- Veel aanbieders
- Homogene goederen (geen onderscheid)

De producent heeft geen invloed op de prijs, want deze wordt bepaald door de markt. Hij beslist alleen over de hoeveelheid.

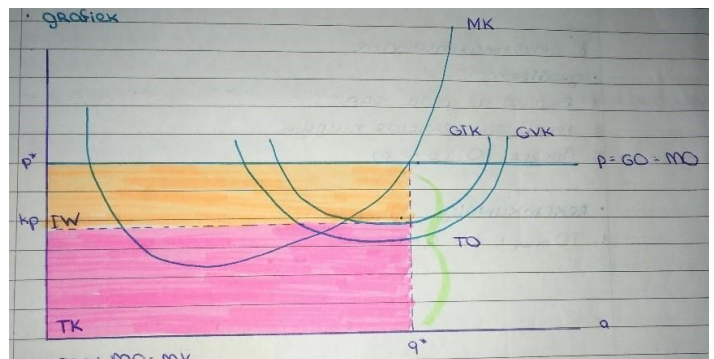
Bedrijfsdoelstellingen

Doelstellingen		Regel	
Winstmaximalisatie	TW max	MO = MK	q^*
Kostendekkend	TW = 0	TO = TK / GO = GTK	BEP
Omzetmaximalisatie	TO max	Prod.Cap.	q'

1. Winstmaximalisatie

Grafiek

1. Bepaal $MO = MK$
2. Verticale lijn door punt en q^*
3. Lees de prijs af
4. Lees de kostprijs af (hulplijn en GTK)
5. Arceer TO, TK en TW

Rekenkundig

1. $MO = MK$
2. Bereken q^* en p^*
3. $TW = TO - TK$
 - $TO = p \times q$
 - $TK = \text{invullen } (GTK \times q^* / TK = TVK + TCK)$

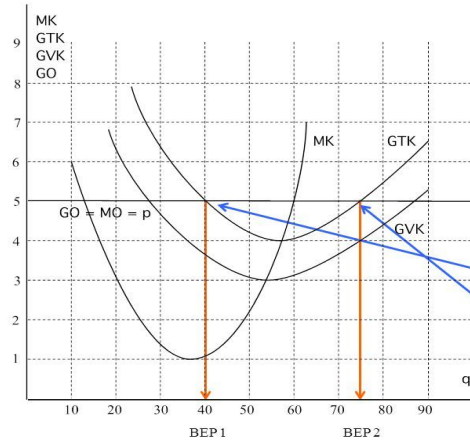
2. Kostendekkend

Grafiek

1. Bepaal de snijpunten ($GO = GTK / TO = TK$)
2. Teken 2 verticale hulplijnen
3. Geef BEP1 en BEP2 aan

Rekenkundig

1. $TO = TK$ of $GO = GTK$
2. Herleiden

3. Omzetmaximalisatie

Grafiek

1. Bepaal de productiecapaciteit
2. Teken een verticale hulplijn
3. Arceer TO ($0 \rightarrow p$)

Rekenkundig

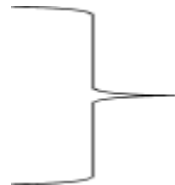
1. $TO_{max} = p \times q_{max}$

Marketing

De klant is de 'koning' en door middel van marketingbeleid richt de producent zich op jouw doelgroep \rightarrow 5 p's

1. Productbeleid

- a. Kwaliteit
- b. Merknaam
- c. Verpakking
- d. Service

Productdifferentiatie
(A-merk of B-merk)

2. Plaatsbeleid

- a. Soort winkel
- b. Vestigingsplaats
- c. Plaats van het product in de winkel

3. Prijsbeleid

- a. Afroompolitiek (nieuw product; op het begin een hoge prijs, daarna lager)
- b. Penetratiepolitiek (eerst lage prijs \rightarrow veel inkopers \rightarrow hogere prijs)
- c. Psychologische prijzen (1,99 i.p.v. 2,- / 199,- i.p.v. 200,-)

4. Promotiebeleid

1. Commerciële reclame → Doel; meer verkoop/winst

- Individuele reclame (door één producent)
- Collectieve reclame (door meerdere producenten)
- Gemeenschappelijke reclame (enkele producenten voor hun producten)

2. Promotiecampagnes → Doel; klantenbinding

- Proefmonsters
- Spaarsystemen
- Premiums
- Relatiegeschenken
- Prijskortingen
- Wedstrijden

5. Personeelsbeleid

Gericht op; “de juiste persoon op de juiste plek” → zie ‘marketingcases

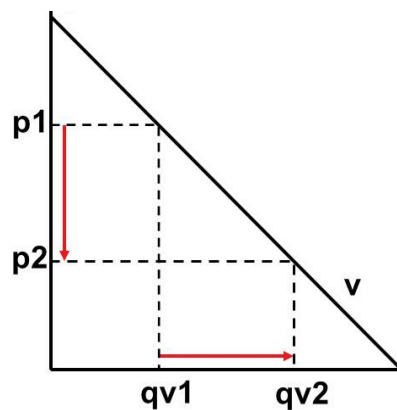
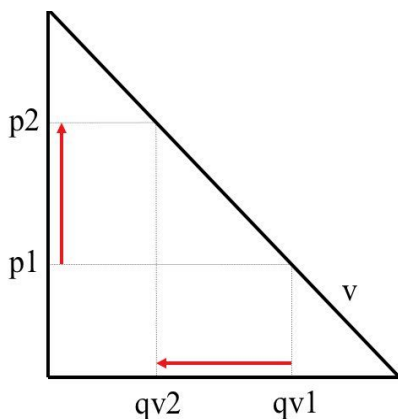
Marktmechanisme

De manier waarop de prijs van producten tot stand komt.

- Prijzen worden bepaald door vraag en aanbod

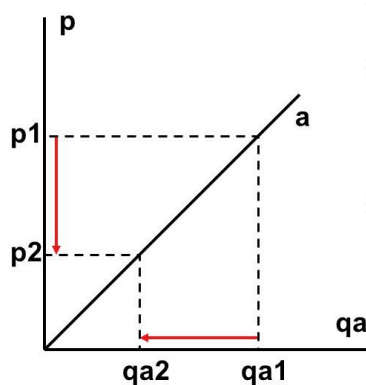
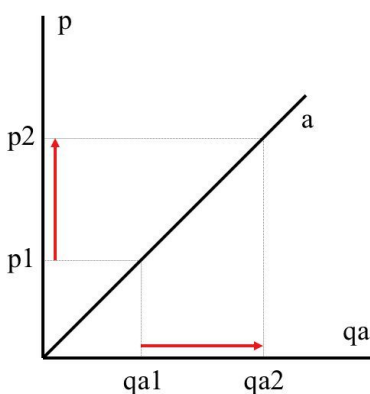
Vraag (qv)

- $p \uparrow \rightarrow qv \downarrow$ of $p \downarrow \rightarrow qv \uparrow$
- Vraaglijn; dalende lijn

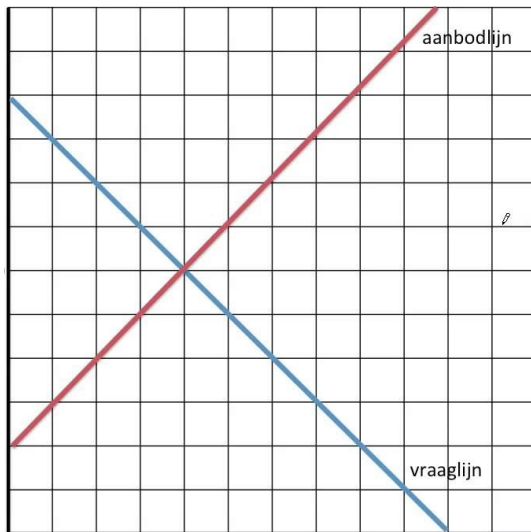

Aanbod (qa)

- $p \uparrow \rightarrow qa \uparrow$ of $p \downarrow \rightarrow qa \downarrow$
- Aanbodlijn; stijgende

Marktmechanisme

Snijpunt van vraag en aanbod

- p = evenwichtsprijs
- q = evenwichtshoeveelheid

Wiskundig

- q_v (negatief) \rightarrow begint met minfunctie
- q_a (positief) \rightarrow begint met plusfunctie

$$q_v = q_a$$

p invullen in q_v en $q_a \rightarrow$ dan heb je q
(op p en q moet een streepje)

Marktmechanisme 2

1. Vraag

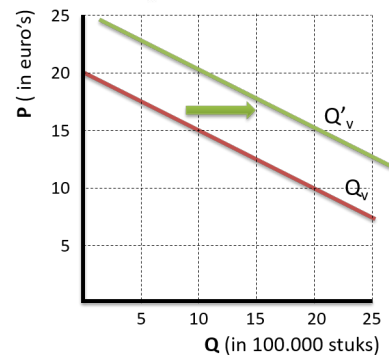
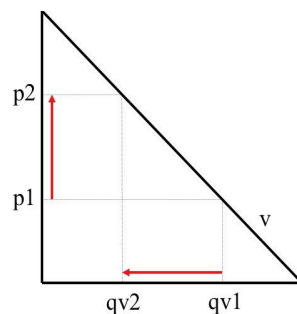
A. Verandering van de gevraagde hoeveelheid

- $p \uparrow \rightarrow q_v \downarrow$ of $p \downarrow \rightarrow q_v \uparrow$ (vraaglijn verschuift niet)
- Punt vindt je op de lijn (verschuiving over de lijn)

B. Verandering van de vraag (= verschuiven vraaglijn)

- Behoeften van consumenten veranderen
- Budget consument verandert
- Prijs van andere producten verandert
- Aantal consumenten verandert

Verschuiving vraaglijn = evenredig

2. Aanbod

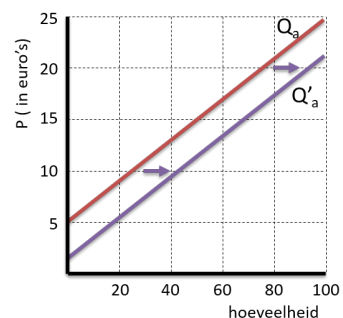
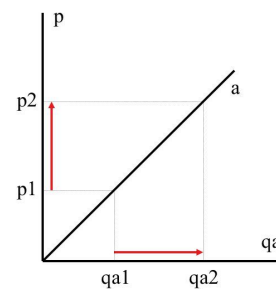
A. Verandering van de aangeboden hoeveelheid

- $p \uparrow \rightarrow q_a \uparrow$ of $p \downarrow \rightarrow q_a \downarrow$ (aanbodlijn verschuift niet)
- Punt vindt je op de lijn (verschuiving over de lijn)

B. Verandering van het aanbod (= verschuiven aanbodlijn)

- Prijzen van productiefactoren veranderen
- Technische ontwikkelingen
- Aantal producenten verandert

Verschuiving aanbodlijn = evenredig

Overig

- $q_v \uparrow \rightarrow p \uparrow$ / $q_v \downarrow \rightarrow p \downarrow$
- $q_a \uparrow \rightarrow p \downarrow$ / $q_a \downarrow \rightarrow p \uparrow$

Marktvormen

		Aanbieders	Homogeen of heterogeen?	Toe- en uittreding	Transparante markt?
Volkomen concurrentie	Hoeveelheids aanpassing	Veel	Homogeen	Vrij	Ja
Monopolie	Prijszetting	Één	Homogeen	Geen	Nee
Oligopolie	Prijszetting	Weinig	Beide	Moeilijk	Ja
Monopolistische concurrentie	Prijszetting	Veel	Heterogeen	Vrij	Ja

Overheidsingrijpen

In principe komen prijzen tot stand door vraag en aanbod, maar bij ongewenste resultaten of marktfalen grijpt de overheid in.

- Te hoge prijzen (nadelig consumenten)
- Te lage prijzen (nadelig producenten)
- Te weinig aanbod (nadelig consumenten)
- Te veel aanbod (nadelig producenten)
- Te veel vraag (nadelig milieu)

A) Minimumprijs instellen (producentenbescherming)

De minimumprijs ligt boven de evenwichtsprijs → $Q_v < Q_a$ → Wat niet wordt verkocht moet de overheid opkopen (van onze belasting)

Voorbeeld

$$\begin{array}{ll}
 Q_v = Q_a & \text{Min. prijs} = 2 \\
 -p + 5 = p + 3 & Q_v = 3 \text{ mln.} / Q_a = 5 \text{ mln.} \\
 p = 1 \rightarrow Q = 4 \text{ mln} & Q_v < Q_a
 \end{array}$$

Consument: $p(\text{min}) \times q_v(\text{consument}) = 2 \times 3 = 6 \text{ mln.}$

Overheid: $p(\text{min}) \times (q_a - q_v) = 2 \times (5 - 3) = 4 \text{ mln.} +$

Totaal: $p(\text{min}) \times q_a = 2 \times 5 = 10 \text{ mln.}$

B) Maximumprijs instellen (consumentenbescherming)

De maximumprijs ligt onder de evenwichtsprijs → $Q_a < Q_v$ → Aanbodtekort

Voorbeeld

$$\begin{array}{ll}
 Q_v = Q_a & P(\text{max}) = 300 \\
 -p + 1400 = 2p + 200 & Q_v = 1100 / Q_a = 800 \\
 p = 400 \rightarrow Q = 1000 & Q_v > Q_a \\
 & \rightarrow 1100 - 800 = 300 \text{ te kort}
 \end{array}$$

C) Kostprijsverhogende belasting heffen (Pigovian tax)

Te hoge vraag → Slecht voor milieu → Heffing (stijging van de prijs) → Pigovian Tax (accijns) → Consumenten betalen niet de hele heffing, het deel dat zij betalen heet de afwenteling.

Voorbeeld

$$Q_v = Q_a$$

$$-\frac{1}{2}p + 10 = \frac{1}{2}p - 3 \quad \rightarrow \text{heffing} = 2 \text{ (in aanbodfunctie)}$$

$$p = 13 \rightarrow q = 3,5 \text{ mln}$$

Stap 1. Zet p voorop

$$Q_a = \frac{1}{2}p - 3$$

$$-\frac{1}{2}p = -Q_a - 3$$

$$p = 2Q_a + 6$$

Stap 2. Heffing

$$p = 2Q_a + 6 (+2)$$

$$p = 2Q_a + 8$$

Stap 3. Zet Q_a voorop

$$-2Q_a = -p + 8$$

$$Q_a = \frac{1}{2}p - 4$$

Stap 4. $Q_v = Q_a$

$$-\frac{1}{2}p + 10 = \frac{1}{2}p - 4$$

$$p = 14 \rightarrow q = 3 \text{ mln.}$$

Stap 5. Conclusie

$$p = 14 \text{ en } p = 13$$

$$14 - 13 = 1$$

$$\frac{1}{2} \times 100\% = 50\% \text{ (afwenteling)}$$

→ Want de consumenten betalen 1,-
en de heffing was 2,-

D) Kostprijsverlagende subsidie verstrekken

Vraag te laag → Subsidie (daling van de prijs)

Voorbeeld

$$Q_v = Q_a$$

$$-\frac{1}{2}p + 10 = \frac{1}{2}p - 4 \quad \rightarrow \text{heffing} = 2 \text{ (in aanbodfunctie)}$$

$$p = 14 \rightarrow q = 3 \text{ mln}$$

Stap 1. Zet p voorop

$$Q_a = \frac{1}{2}p - 4$$

$$-\frac{1}{2}p = -Q_a - 4$$

$$p = 2Q_a + 8$$

Stap 2. Heffing

$$p = 2Q_a + 8 (-2)$$

$$p = 2Q_a + 6$$

Stap 3. Zet Q_a voorop

$$-2Q_a = -p + 6$$

$$Q_a = \frac{1}{2}p - 3$$

Stap 4. $Q_v = Q_a$

$$-\frac{1}{2}p + 10 = \frac{1}{2}p - 3$$

$$p = 13 \rightarrow q = 3,5 \text{ mln.}$$

Stap 5. Conclusie

$$p = 13 \text{ en } p = 14$$

$$13 - 14 = -1$$

E) Instellen van vergunningen en quota

Productie/Aanbod terugdringen

- Vergunningen: Alleen bedrijven met een vergunning mogen produceren
→ Aantal producenten daalt
- Quota: Er wordt een maximale productie ingesteld.
→ Totale productie daalt

F) Overig (o.a. Convenanten)

Prijszetting

MO \neq GO = p (MO is 2x zo steil als GO)

1. Winstmaximalisatie

Grafiek

1. Bepaal MO = MK (Punt van Cournot)
2. Verticale hulplijn en bepaal q^* en p^* (aflezen op GO)
4. Lees de kostprijs af (hulplijn + GTK)
5. Arceer TO, TK en TW

Rekenkundig

1. MO = MK + bereken p
2. TW = TO - TK (TO = p x q)

2. Kostendekkend

Grafiek

1. Bepaal GO = GTK
2. Teken verticale hulplijnen en bepaal BEP1 en BEP 2

Rekenkundig

1. TO = TK of GO = GTK → Herleiden

3. Omzetmaximalisatie

Grafiek

1. Bepaal MO = 0 + teken de verticale hulplijn
2. Bepaal p'
3. Arceer TO (0 → p)

Rekenkundig

1. Bepaal q' bij MO = 0
2. Bepaal p' (vul q' in bij GO)
3. Bereken TO ($p' \times q'$)

Vergelijkingen

$$G \rightarrow T = x q$$

$$T \rightarrow G = / q$$

$$T \rightarrow M = \text{differentiëren (MK}' = \text{TK}' = \text{TVK}'\text{)}$$

$$- \quad \text{TK} = \text{TVK} + \text{TCK} / \text{GTK} = \text{GVK} + \text{GCK}$$

$$- \quad \text{TW} = \text{TO} - \text{TK} / \text{GW} = \text{GO} - \text{GTK} / \text{MW} = \text{MO} - \text{MK}$$

Balans- en resultatenrekening

1. Voorraadgrootheden: Meting op een bepaald tijdstip (balans)
2. Stroomgrootheden: Meting over een bepaalde periode (resultatenrekening)

De jaarrekening bestaat uit;

- Balans & Resultatenrekening
- Toelichting
- Accountantsverklaring

1) Balans

Activa: Bezittingen en voorraden

- Vaste activa (worden gebruikt); gebouwen, machines, inventaris, computers, transportmiddelen, apparatuur.
- Vlottende activa (worden verbruikt); voorraden, debiteuren
- Liquide middelen; kas, bankrekening/banktegoeden/banksaldo

Passiva: Eigen vermogen en vreemd vermogen

- Eigen vermogen; kapitaal, aandelenvermogen, winstreserves
- Vreemd vermogen; langlopende schulden (lange termijn > 1 jaar), crediteuren (korte termijn ≤ 1 jaar)

Kengetallen

Liquiditeit

Korte termijn → Bij 200% of meer is het bedrijf liquide

$$\text{Liquiditeit} = \frac{\text{Vlottende activa} + \text{liquide middelen}}{\text{Kort vreemd vermogen}} \times 100\%$$

Solvabiliteit

Hoe een onderneming aan alle schuldeisen kan voldoen → Bij een solvabiliteit van 150% of meer is een bedrijf solvabel.

$$\text{Solvabiliteit} = \frac{\text{Totaal vermogen}}{\text{Vreemd vermogen}} \times 100\% \quad (= \text{optelsom balans})$$

2) Resultatenrekening

Debet (kosten en winst)	Credit (opbrengt en verlies)
Lonen <ul style="list-style-type: none"> - Grondstoffen - Loonkosten - Brandstof - Energie - Rente - Huur/Pacht - Inkoop - Ingekochte diensten 	Omzet <ul style="list-style-type: none"> - Producten - Diensten
Afschrijvingen <ul style="list-style-type: none"> - Gebouwen - Machines 	Incidentele baten <ul style="list-style-type: none"> - Verkoop machine - Verkoop bedrijfspand
Resultaat (winst)	

Kengetallen

Rentabiliteit

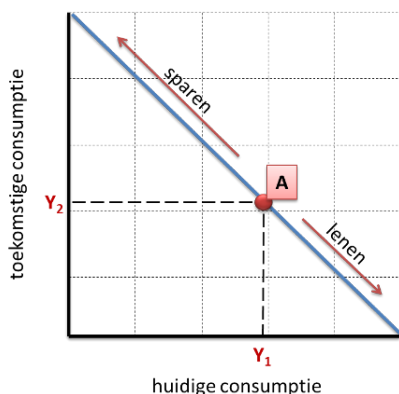
Geeft de mate van winstgevendheid weer; de verhouding tussen het resultaat en het in de onderneming geïnvesteerde vermogen.

$$\text{Rentabiliteit} = \frac{\text{Resultaat}}{\text{Eigen vermogen}} \times 100\% \quad \begin{array}{l} \text{(resultatenrekening)} \\ \text{(balans)} \end{array}$$

De intertemporele budgetlijn

$Y_h > Y_t$ (huidig inkomen > toekomstig inkomen)

→ De verklaring hiervoor is dat het inkomen daalt na de pensioengerechtigde leeftijd

Sparen

Als er wordt gespaard dan daalt de huidige consumptie (C_h) en stijgt de toekomstige consumptie (C_t)

$$C_h < Y_h / C_t > Y_t \text{ (nog geen rente)}$$

Lenen

Als er wordt geleend dan stijgt de huidige consumptie (C_h) en daalt de toekomstige consumptie (C_t)

$$C_h > Y_h / C_t < Y_t \text{ (nog geen rente)}$$

Met rente

$$C_t = Y_t + Y_h + r (\text{rente}) \times Y_h$$

Voorbeeld

$$(\text{rente} = 25\% / Y_t = 30000 / Y_h = 70000)$$

$$C_t = 30000 + 70000 + 0,25 \times 70000 = 117500$$

$$C_h = Y_h + L / Y_t = L + r (\text{rente}) \times L$$

Voorbeeld

$$(\text{rente} = 25\% / Y_t = 30000 / Y_h = 70000)$$

$$Y_t = L + r (\text{rente}) \times L \rightarrow 30000 = L + 0,25L \rightarrow 1,25L = 30000 \rightarrow L = 24000$$

$$C_h = 70000 + 24000 = 94000$$

Intertemporele budgetlijn

C_t en C_h aan elkaar verbinden in de grafiek → loopt steiler als we rekening houden met de rente (gaat door het snijpunt van de gebruikte Y_h en Y_t)

Spaarrente (C_t) < Leenrente (C_h)

→ Moet nog steeds door het snijpunt, dus er komt een knik in de grafiek.

Want C_t neemt minder toe door sparen, dan C_h door lenen.

Intertemporele substitutie

Inflatie is het stijgen van de gemiddelde prijzen over de tijd. Het wordt vaak omschreven als;

- Het stijgen van de gemiddelde prijzen / kosten van levensonderhoud
- De daling van de waarde van geld

Consumenten kunnen hun consumptie in de tijd verschuiven.

- Negatieve tijdsvoorkeur: Nu sparen (+ rente ontvangen) → later consumeren
- Positieve tijdsvoorkeur: Nu lenen (+ rente betalen) → nu consumeren, later betalen

Vermogensmarkt: Het geheel van vraag naar en aanbod van financieel kapitaal (geld, vreemde valuta, aandelen, obligaties, staatsleningen enz.)

- Aanbod: Beleggen, sparen, krediet verlenen
- Vraag: Lenen, krediet vragen

Rente (vb. Ruilen in tijd)

1. Hoogte wordt bepaald door vraag en aanbod.

Evenwichtsrente → reporente

$$r = \text{rente} (\%) / kv = \text{vraag} / ka = \text{aanbod}$$

$$kv = ka$$

2. Hoogte wordt gestuurd door centrale banken.

ECB (reporente) → DNB (disconto) → Algemene banken (rente)

→ Reporente = Het rentepercentage waartegen banken geld kunnen lenen bij de ECB (Europese Centrale Bank)

Als de rente bij de ECB omhoog/omlaag gaat, gaat bij de andere banken ook de banken omhoog/omlaag.

Conclusie

Markt: Bepaal de hoogte van rente / ECB: Stuur de rente bij

Investeren

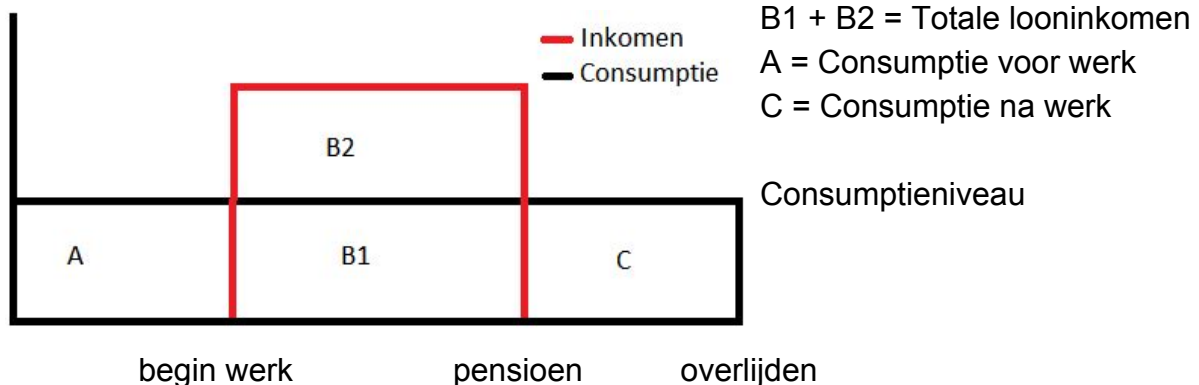
Het kopen van kapitaalgoederen door bedrijven en de overheid.

Kapitaalgoederen: Goederen waarmee (andere) goederen/diensten kunnen worden geproduceerd/geleverd

Soorten kapitaalgoederen

1. Vast kapitaal: Gaat meerdere productieprocessen mee (gebruik)
→ machines, transportmiddelen, inventaris
2. Vlottend kapitaal

Levensloop

Rijksbegroting

Overheidsfinanciën

Overheidsontvangsten (= B)

1. Belastingen; gedwongen betalingen aan de overheid (geen directe tegenprestatie)
 - a) Directe belastingen; van één persoon (van het inkomen)
 - b) Indirecte belastingen; degene die het betaalt, is niet degene die het afdraagt (bv. BTW, accijns)

2. Niet belastingontvangsten

- a) Retributies; gedwongen betalingen aan de overheid met met directe tegenprestatie (bv. schoolgeld)
- b) Inkomsten overheidsbedrijven (aandelen)
- c) Aardgasbaten (naast belasting de grootste bron van inkomen)
- d) Overige (o.a. staatsloterij)

3. Financiële transacties (bv. ontvangsten staatsleningen → staatsobligaties)

Overheidsuitgaven (= O)

1. Overheidsbestedingen; de overheid krijgt er iets voor terug.

- a) Overheidsconsumptie
 - Materiële overheidsconsumptie (bv. uitgaven onderwijs)
 - Ambtenarensalarissen
- b) Overheidsinvesteringen; vooral infrastructuur (aankoop kapitaalgoederen)

2. Overdrachtsuitgaven; de overheid krijgt er niets voor terug.

3. Financiële transacties

Rijksbegroting: Een overzicht van de verwachte inkomsten en uitgaven van de overheid (voor het jaar daarna)

Miljoenennota: Samenvatting van de rijksbegroting en een beschrijving van verwachte economische gevolgen

Collectieve lasten: Belastingen + Premies sociale verzekeringen + Retributies

Collectieve lastendruk: $\frac{\text{Collectieve lasten}}{\text{Nationaal inkomen}} \times 100\%$

Begrotingssaldo (EMU-saldo): Overheidsontvangsten (B) - Overheidsuitgaven (O)

- $B < O$ = Begrotingstekort (→ Financieringstekort)
- $B = O$ = Begrotingsevenwicht
- $B > O$ = Begrotingsoverschot

Financieringstekort: Begrotingstekort - Aflossing staatsschuld

- = bedrag dat de overheid moet (bij)lenen
- = groei/toename van de staatsschuld (EMU-schuld)
- = vraag naar geld door de overheid

Staatsschuldquote: $\frac{\text{Staatsschuld}}{\text{Nationaal inkomen}} \times 100\%$

→ Bij 'quote' moet je altijd delen door het nationaal inkomen.

Overheidsingrijpen speltheorie

Voorbeeld. Marlboro vs. Camel (doel → zoveel mogelijk winst)

2 keuzes: reclame maken of geen reclame maken

Doelgroep: de roker

Reclame: -20 / ander: -30

Geen reclame: 100

Marlboro		Camel	
		Reclame	Geen reclame
	Reclame	80, 80	110, 70
	Geen reclame	70, 110	100, 100

→ 70 (100 - 30) / 110 (100 + 30 - 20)

Stel Camel gaat reclame maken, dan maakt Marlboro ook reclame.

Stel Camel gaat geen reclame maken, dan maakt Marlboro wel reclame

→ Reclame maken is de dominante strategie (altijd doen, meeste winst).

Geen reclame maken is gedomineerde strategie (nooit doen, minder winst)

Conclusie (volgens de 'best response methode')

Beide bedrijven gaan reclame maken, want dat is de dominante strategie. Het Nash-evenwicht (uitkomst van het spel) is dus 80 miljoen voor beide bedrijven.

Pareto-optimum: De mogelijke winst indien de producenten samen zouden werken. Beide bedrijven maken geen reclame, want daardoor is de winst hoger dan het Nash-evenwicht. Dit is echter de gedomineerde strategie.

Overheid kan de prijs voor reclames op tabak verhogen → Beide bedrijven kiezen er voor geen reclame te maken → Winst stijgt en het pareto-optimum is bereikt.

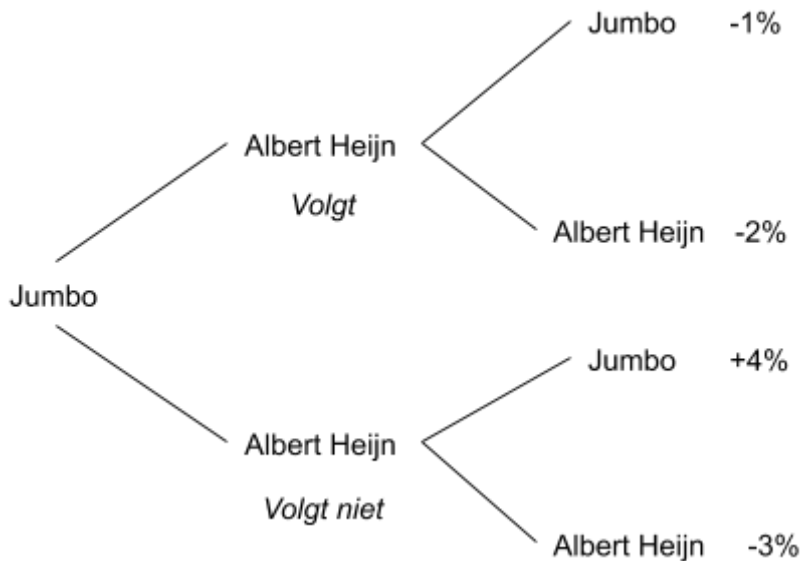
Spelboom

Soorten spellen:

1. Simultane spellen: De spelers moeten tegelijk en zonder overleg hun strategie bepalen (bv. Gevangenendilemma → Opbrengstenmatrix)
2. Sequentiële spellen: De ene speler bepaalt zijn strategie, nadat de strategie van de ander bekend is (Spelboom)

Voorbeeld

De Jumbo besluit 7 dagen in de week open te gaan. Albert Heijn moet gaan beslissen om hierin mee te gaan of het niet te doen (volgen of niet volgen). Deze keuze heeft consequenties voor zowel de eigen winst als de winst van de Jumbo.

→ Albert Heijn gaat volgen, want dan is de winstdaling kleiner.

Verklaring: Waarom maken ze beide minder winst?

$$TW = TO - TK$$

De extra opbrengsten zijn kleiner dan de toename van de kosten ($TO < TK$). Het levert wel extra klanten op, maar er moet ook extra personeel worden ingehuurd.

Speltheorie

Nash-evenwicht: Combinatie van acties/strategieën waarbij geen enkele speler zijn situatie kan verbeteren door eenzijdig een andere actie te kiezen, gegeven de acties van de andere speler.

Pareto: De situatie waarbij het collectief vooropstellen voor iedereen een hoger rendement oplevert (Pareto-optimum) → Beste uitkomst voor beide spelers.

1e cijfer: rijspeler/2e cijfer: kolomspeler

Kenmerken gevangenendilemma: Kiezen dominante strategie, niet hoogste winst.

Oplossing: Kijken naar collectief belang / Zelfbinding / Collectieve dwang

Pareto-efficiënt: Iedere beslissing die tot verbetering voor de ene leidt, leidt tot verlies voor de ander.

Domein G

Marktfalen verzekeringsbranche

Verzekeringspremies die gebaseerd zijn op het gemiddelde risico vertekenen de werkelijkheid, want de risico's zijn groter.

Averechtse selectie: De groep verzekerden zijn alleen mensen met een meer dan gemiddeld risico.

Moreel wangedrag: (on)bewust meer risico nemen, omdat je toch verzekerd bent.

Gevolgen bij premieverhoging:

1. Klanten met een laag risico zijn niet bereid om te betalen.
2. Slechte risico's verdrijven goede risico's op de verzekeringsmarkt.
3. Marktfalen

De beste risico's verzekeren zich niet meer → Aantal uitkeringen is hoger dan verwacht → Premie omhoog → Iets minder goede risico's verzekeren zich ook niet meer → Premie omhoog → enz. → Uiteindelijk worden alleen slechte risico's verzekert.

Mogelijke oplossingen: (zorgverzekeringen)

1. *Invoeren van een eigen risico bij behandeling/medicijnen*

Patiënt betaalt zelf een deel → Voorkomt moral hazard (moreel wangedrag) → Mensen gaan minder snel naar de huisarts.

2. *Restitutie premie*

Als de verzekerde niets claimt voor een jaar, krijgt deze een deel van de premie terug → Minder snel medische hulp inschakelen.

3. *Bonus/malus systeem*

De verzekerde claimt een aantal jaar geen kosten → premiekorting (wordt per jaar niet geclaimd hoger)

De verzekerde claimt vaak kosten → premieverhoging

4. *Premie afhankelijk van lichamelijke conditie*

Elke verzekerde wordt medisch gekeurd → Hoe slechter de conditie, hoe hoger de premie.

Principaal-agent theorie

Relatie / Problematiek:

1. Een situatie waarbij de opdrachtgever (principaal) een opdrachtnemer (agent) inschakelt en betaalt om een bepaalde taak uit te voeren.
2. De agent heeft andere doelstellingen dan de principaal (tegenstrijdige belangen)
3. De agent is beter geïnformeerd (asymmetrische informatie)

Voorbeeld → Zie de powerpoint

Rechtsvormen

1. Natuurlijk persoon; mensen met rechten & plichten
2. Rechtspersoon; organisatie met rechten & plichten
 - a) Niet-commercieel; Vereniging en stichting
 - b) Commercieel; Naamloze vennootschap (nv) en besloten vennootschap (bv)

Wel commercieel, maar geen rechtspersoon; Eenmanszaak en vennootschap onder firma.

Keuze is afhankelijk van:

- Leiding	- Aansprakelijkheid
- Vermogensbehoefte	- Scheiding eigendom-leiding
- Continuïteit	- Jaarrekening verplichting
- Zeggenschap	- Rechtspersoon of niet

Kenmerken:

1. *Eenmanszaak*

- Een persoon heeft de leiding
- Verschafft eigen vermogen
- Zelf aansprakelijk voor schulden

2. *Vennootschap onder firma (vof)*

- Firmanten (2 of meer) hebben de leiding
- Verschaffen eigen vermogen
- Beide aansprakelijk voor schulden

Als je van een eenmanszaak naar een vof gaat, dan;

- Verschaf je meer eigen vermogen en meer vreemd vermogen
- Is er meer mogelijkheid tot arbeidsverdeling
- Is het voortbestaan beter gewaarborgd

3. *Naamloze vennootschap (nv)/Besloten vennootschap (bv)*

- Rechtspersoon
- Zelf eigen vermogen
- Eigendom en leiding gescheiden
- Zelf aansprakelijk voor schulden

4. *Besloten vennootschap*

- Uitsluitend aandelen op naam
- Geen aandeelbewijzen
- Aandelen niet vrij verhandelbaar

	Eenmanszaak	Vof	Nv/Bv
<i>Vermogensbehoefte</i>	Gering	Minder gering	Groot
<i>Leiding</i>	Eigenaar	Eigenaren	Directie/Bestuur
<i>Scheiding eigendom en leiding</i>	Nee	Nee	Ja
<i>Aansprakelijkheid</i>	Eigenaar met zakelijk- en privévermogen	Eigenaren met zakelijk- en privévermogen	Nv/Bv zelf, aandeelhouder kan deelname verliezen
<i>Continuïteit</i>	Slecht	Minder slecht	Uitstekend
<i>Zeggenschap</i>	Eigenaar	Eigenaren	Algemene vergadering aandeelhouders
<i>Winstbelasting</i>	Eigenaar betaalt inkomstenbelasting (schijventarief)	Eigenaren betalen inkomstenbelasting (schijventarief)	Vennootschapsbelasting (voor aandeelhouders dividend-belasting)
<i>Jaarrekening</i>	Niet verplicht	Niet verplicht	Verplicht, maar hoeft niet compleet (bv. alleen balans)

Voordelen & nadelen:

	Voordelen	Nadelen
<i>Eenmanszaak</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Snel beslissen - Eigenaar krijgt volle winst 	<ul style="list-style-type: none"> - Voortbestaan erg afhankelijk - Eigen vermogen moeilijk uitbreiden - Onbepaalde aansprakelijkheid
<i>Vof</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Groter vermogen - Betere continuïteit - Meer mogelijkheden tot arbeidsverdeling 	<ul style="list-style-type: none"> - Meer kans op onenigheid - Vaak bij uitbreiding te weinig vermogen - Onbepaalde aansprakelijkheid
<i>Nv/Bv</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Grote vermogens - Scheiding leiding en eigendom 	<ul style="list-style-type: none"> - Aandeelhouders weinig betrokken bij onderneming - Kans op overname door bod aandelen - Directie kan te grote financiële risico's nemen

Nv structuur

1. Algemene vergadering van aandeelhouders (AVA) → hoogste macht
 - Benoemen/Ontslaan directieleden en commissarissen
 - Stellen de jaarrekening en de winstverdeling vast
 - Besluiten tot uitgifte van aandelen
 - Wijzigen van de statuten
2. Directie of Raad van bestuur → Professionele managers die de dagelijkse leiding hebben.
3. Raad van Commissarissen (RvC) → Bevoegdheden: toezicht houden en advies geven aan de directie.

Nv/Bv structuur

Grote nv's/bv's zijn structuurvennootschappen (RvC verplicht) → Bevoegdheden;

- Directieleden benoemen en ontslaan
- Jaarrekening vaststellen
- Belangrijke bestuursplannen goed- of afkeuren

Ondernemingsvormen:

1. *Beschermingsconstructies van nv*

Door plaatsing van;

- Preferente aandelen / prioriteitsaandelen
- Certificaten van aandelen

2. *Oprichtingseisen nv en bv*

- Bij notariële akte moeten statuten zijn opgenomen
- Verklaring van 'geen bezwaar' door Minister van Justitie
- Minimumstorting op de uitgegeven aandelen

3. *Faillissement*

Rechtbank verklaart dat een onderneming haar schulden niet kan betalen. Dit kan aangevraagd worden door; 2 of meer schuldeisers / Onderneming

Belangrijke personen;

- Rechter → Spreekt faillissement uit
- Curator → Laat bezittingen verkopen en betaalt schuldeisers

Vereniging (rechtspersoon)

Organisatie met leden die een bepaald doel nastreven

- Dit doel mag niet in strijd zijn met de wet
- Algemene ledenvergadering heeft grootste macht
- Geen winst verdelen onder leden
- Oprichting wel/niet notarieel vastgelegd

1. *Formele vereniging* = volledige rechtsbevoegdheid
 - Notarieel vastgelegd
 - Bestuurders niet hoofdelijk aansprakelijk
2. *Informele vereniging* = beperkte rechtsbevoegdheid
 - Niet notarieel vastgelegd
 - Bestuurders zijn hoofdelijk aansprakelijk

1. Algemene ledenvergadering
 - Benoemen bestuursleden
 - Keuren het financiële jaarverslag goed
 - Stellen de begroting vast
 - Wijzigen de statuten
 - Heffen de vereniging op
2. Bestuur → Dagelijkse leiding van de vereniging
3. Commissies (kascommissie / activiteitencommissie)

Stichting (rechtspersoon)

Organisatie zonder leden die een doel nastreeft met behulp van een bepaald vermogen.

- Coöptatie: Bestuur benoemt zelf de opvolgers
- Geen winstuitkeringen aan bestuursleden

Risico en informatie

Volledige informatie	vs.	Onvolledige informatie	(niets verborgen)
Zekere informatie	vs.	Onzekere informatie	(juiste informatie)
Symmetrische informatie	vs.	Asymmetrische informatie	(weten hetzelfde)

Domein H

Anticyclische begrotingspolitiek

$$EV = Y$$

$$EV = C + I + O + E - M$$

- C = Consumptie
- I = Investerings
- O = Overheidsbestedingen
- E = Export
- M = Import

Causaal verband: $Wg \downarrow \rightarrow Y \downarrow \rightarrow C \text{ en } I \downarrow \rightarrow EV \downarrow$

Dit gaat in een cyclus!

De conjunctuurgolf

De schommeling van de effectieve vraag.

$Ev < \text{prod.cap}$ (onderbesteding)

$Ev > \text{prod.cap}$ (overbesteding)

Arm versus rijk

In ontwikkelingslanden zijn er veel problemen (zie *powerpoint*) en is het verschil tussen arm en rijk groot → scheve inkomensverdeling

Gemiddelde inkomen per hoofd van de bevolking = $Y / \text{nationaal inkomen}$

Ruilvoet = $\text{exportprijspeil} / \text{importprijspeil}$

→ Geeft aan hoe de prijsverhouding is tussen de goederen waar je geld aan verdient (export) en de goederen die je moet betalen (import)

Hoe hoger de ruilvoet, hoe beter.

Vicieuze schuldencirkel

Import > Export → Te weinig geld voor import → Lenen van rijke landen → Buitenlandse schulden → Aflossing en rente betalen (→ Te weinig geld voor import)

Vicieuze armoedecirkel

Armoede → Niet genoeg voeding → Zwak en ziek → Niet kunnen werken → Geen inkomen (→ Armoede...)

Belastingstelsel

Box 1) inkomen uit werk en woning

Optellen:

- Werk: loon, pensioen, uitkering, winst
- Woning: eigenwoningforfait

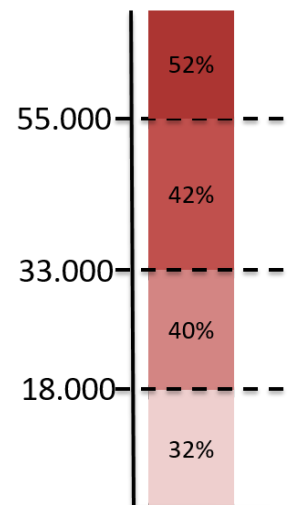
Afhalen:

- Reiskosten, hypotheekrente, kinderopvang, lijfrentepremies

→ optelposten – aftrekposten = belastbaar inkomen

→ progressief belastingstelsel: meer inkomen → % meer belasting

Schijventarief Box 1

Box 2) inkomen uit aanmerkelijk belang

Komt eigenlijk niet voor

Box 3) inkomen uit vermogen

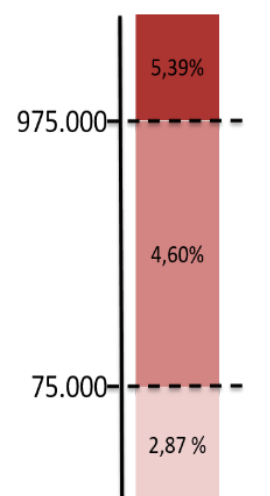
Optellen:

- Spaarrekeningen, aandelen, 2^e huis

→ progressief belastingstelsel

→ eerste 25.000 betaal je niks over

Rendement Box 3

Gemiddelde belastingdruk

Gemiddelde belastingdruk = (totale belastingdruk/totale bruto inkomen) x 100%

Marginale belastingdruk

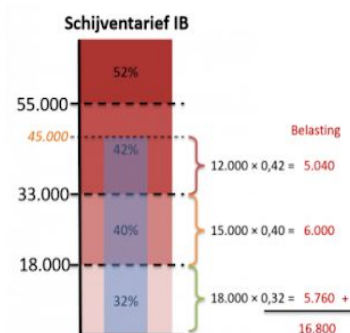
Het percentage belasting dat je over 1 euro extra inkomen moet betalen

Voorbeeld

- Inkomen: 50.000
- Aftrekpost: 5000
- Spaarrekening 50.000
- Aandelen 90.000

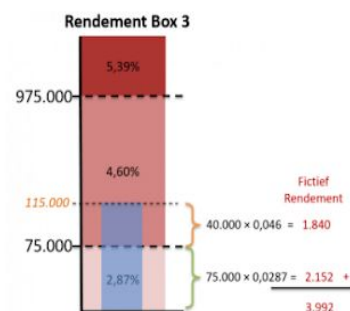
Stap 1: eerst het arbeidsinkomen in box 1

Bruto loon	€	50.000	
- Aftrekposten		5.000	
Belastbare inkomen	€	45.000	
belasting schijf 1		18.000 · 0,32 =	€ 5.760
over	€	27.000	
belasting schijf 2		15.000 · 0,40 =	6.000
over	€	12.000	
belasting schijf 3		12.000 · 0,42 =	5.040
		0	
belasting box 1			€ 16.800

Stap 2: dan de belasting uit box 3

aandelen	€	90.000	
+ spaarrekening		50.000	
totale vermogen	€	140.000	
- vrijgesteld vermogen		25.000	
Belastbaar vermogen	€	115.000	
rendement schijf 1		75.000 · 0,0287 =	2.152
over		40.000	
rendement schijf 2		40.000 · 0,046 =	1.840
over		0	
rendement box 3			€ 3.992

Volgens de belastingdienst moet over een inkomen van € 3.992 belasting betaald worden. De belasting in box 3 is 30%

Stap 3: de totaalstaat

Belasting in box 1	€	16.800
+ Belasting in box 3		1.197
Totale belasting	€	17.997
- Arbeidskorting		1.800
- Algemene heffingskorting		2.000
Te betalen belasting	€	14.197

Betalingsbalans

Open economie: Als een land veel handel met het buitenland heeft.

Gesloten economie: Als een land weinig of geen handel met het buitenland heeft.

Kengetallen

$$\text{Exportquote (uitvoerquote)} = \frac{\text{Exportwaarde}}{\text{Nationaal inkomen}} \times 100\%$$

$$\text{Importquote (invoerquote)} = \frac{\text{Importwaarde}}{\text{Nationaal inkomen}} \times 100\%$$

Waarde = Prijs x hoeveelheid / Prijs x volume

$$\text{Dekkingspercentage} = \frac{\text{Exportwaarde}}{\text{Importwaarde}} \times 100\%$$

-> Gebruik p en q (waarde = prijs x hoeveelheid)

$$\text{Ruilverhouding} = \frac{\text{Exportprijsspeil}}{\text{Importprijsspeil}} \times 100$$

-> Gebruik alleen p

Betalingsbalans

Bestaat uit;

- Goederenrekening (of handelsbalans)

In: Ontvangsten wegens export van goederen.

Uit: Uitgaven wegens import van goederen.

- Dienstenrekening

In: Ontvangsten wegens export van diensten.

Uit: Uitgaven wegens import van diensten.

- Inkomstenrekening

In: Ontvangsten van rente, winst, pacht, loon, uitkeringen buitenland, ontvangsten EU (+ ontvangen ontwikkelingshulp)

Uit: Uitgaven van rente, winst, pacht, loon, uitkeringen buitenland, betalingen EU (+ gegeven ontwikkelingshulp)

- Kapitaalrekening

In: Leningen en investeringen van buitenland (= kapitaalimport) + Aflossingen van verleende kredieten.

Uit: Leningen en investeringen aan buitenland (= kapitaalexport) + Aflossingen van ontvangen kredieten.

- Goud en deviezenrekening (salderingsrekening)

In: Afname van de goud- en deviezenvoorraad (vreemde valuta, internationale betaalmiddelen) van DNB

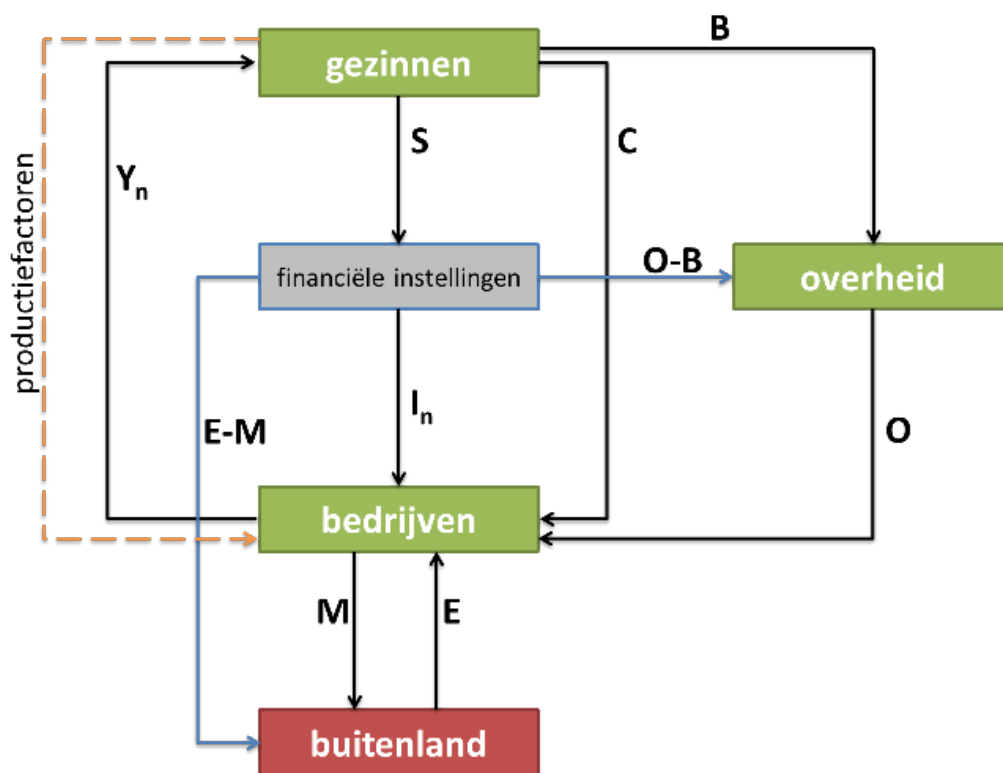
Uit: Toename van de goud- en deviezenvoorraad (vreemde valuta, internationale betaalmiddelen) van DNB

... (dia 15 en verder)

Collectieve sector

Economische kringloop

Geeft de geldstromen aan

Y = nationaal inkomen (=opbrengst vd productiefactoren/primair inkomen)

C = consumptie

S = besparingen

B = belasting

O = overheidsbestedingen

I = investeringen

E = export (het buitenland exporteert geld naar ons want wij iets hebben verkocht)

M = import (wij exporteren geld naar het buitenland omdat wij iets hebben gekocht)

- **(B-O) = financieringssaldo overheid**
Als de overheid geld tekort heeft, leent het geld bij de financiële instellingen
- **(E-M) = lopende saldo**
Als onze $E > M$ dan moet het buitenland ons meer betalen dan ze ontvangen. Zij hebben dan een tekort op de lopende rekening & leent dan geld bij onze financiële instelling
- **$Y = C + B + S$ GEZINNEN**
Gezinnen betalen belasting, sparen en geven geld uit
- **$Y = C + I + O + (E-M)$ BEDRIJVEN**
Inkomen wordt verdient door producten te maken voor gezinnen, bedrijven en buitenland. In C-I-O&E zitten ook producten die we niet zelf maken -> daarom haal je daar M vanaf
- **$Y - (C + I + O) = (E-M)$**
 $Y - (C+I+O) =$ nationale spaarsaldo
- **$(S - I) + (B - O) = (E - M)$**

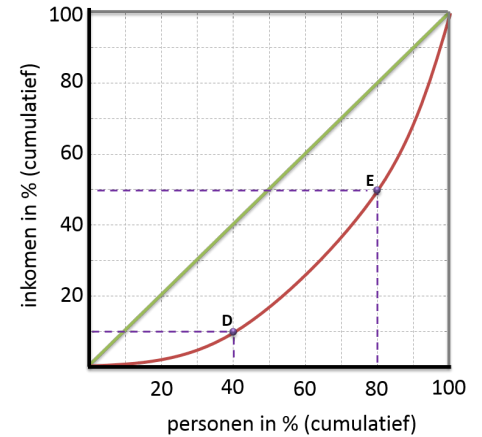
Inkomensverdeling

Lorenzcurve

- Personele inkomensverdeling: kijken hoe het nationaal inkomen is verdeeld over de bevolking
- Inkomen verdient via productiefactoren:
 - Arbeid = loon
 - Kapitaal = rente
 - Natuur = pacht
 - Ondernemerschap = winst
= primair inkomen
 - Grote verschillen omdat je nog geen subsidies & uitkeringen etc. hebt
- Geven van uitkeringen & subsidies = secundair inkomen → het inkomen is genivelleerd & de kromme wordt kleiner

Stappenplan

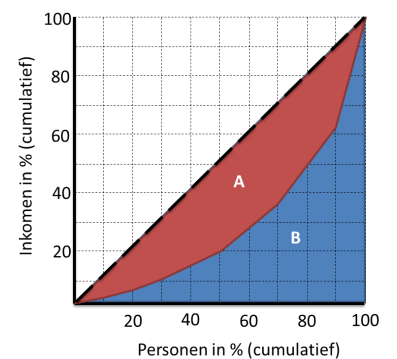
1. Zet de groepen van arm naar rijk
2. Bereken hoeveel elke groep uitmaakt van het totaal
3. Cumuleer de getallen van stap 2
4. Bereken hoeveel elke groep verdient van het totaal
5. Cumuleer de getallen van stap 4
6. Teken de grafiek:
Xas = personen %-cumulatief
Yas = inkomen %-cumulatief
en teken de hulplijn -> gaat door punt (50,50)
7. Gebruik de cumulatieve getallen en zet deze uit

Groep	Inkomen (totaal)	Aantal personen	Personen %	Personen %-cumulatief	Inkomen %	Inkomen %-cumulatief
A	5000	250	50%	-	12,5%	-
B	7000	50	10%	60%	17,5%	30%
C	8000	150	30%	90%	20%	50%
D	20000	50	10%	100%	50%	100%
	= 40000	= 500	= 100%	= 100%	= 100%	= 100%

Gini-coëfficiënt

- Een getal om de inkomensongelijkheid uit te drukken
- Gini-coëfficiënt = (oppervlakte A / oppervlakte A + B)
- Ligt tussen de 0 – 1
- Is het 0: er is geen opp A -> gelijke inkomensverdeling
- Is het 1: opp. A is dan gelijk aan alles onder de lijn -> volledige inkomensongelijkheid
- *'hoe lager de gini hoe eerlijker verdeeld'*
- *'hoe minder krom de buik hoe eerlijker verdeeld'*

Investeren Modellen

Monetaire theorieën

Keynes

- **Liquiditeitsvoorkeurtheorie:** geeft antwoord op de vraag

‘waarom cash en niet giraal?’

Bij het contante (chartaal) geld zijn er twee kassen:

Kas 1: De actieve kas (L1)

- Afhankelijk van het inkomen: $Y \uparrow \rightarrow L1 \uparrow$
- Hoe meer iemand verdient, hoe meer iemand besteedt

Kas 2: De inactieve kas (L2)

- Afhankelijk van de rentestand: $R \uparrow \rightarrow L2 \uparrow$
- Een stijgende rente maakt geld op de bank zetten aantrekkelijk

Voor het aanhouden van chartaal geld zijn 3 motieven:

Transactiemotief	<i>Je hebt contant geld nodig voor je dagelijkse boodschappen</i>	<i>EV uitgeoefend</i>	<i>Actief, dus L1</i>
Voorzorgsmotief	<i>Je houdt contant geld achter voor onverwachte zaken/tegevallers</i>	<i>EV niet uitgeoefend</i>	<i>Inactief, dus L2</i>
Speculatiemotief	<i>Je houdt contant geld achter om snel te kunnen reageren op aanbiedingen/meevallers</i>	<i>EV niet uitgeoefend</i>	<i>Inactief, dus L2</i>

Oppotten:

- Geld van L1 \rightarrow L2 (=geld inactief maken)
- $V \downarrow \rightarrow EV \downarrow$

De omloopsnelheid daalt \rightarrow aantal keer dat het geld van hand wisselt daalt

Ontpotten

- Geld van L2 \rightarrow L1 (=geld actief maken)
- $V \uparrow \rightarrow EV \uparrow$

De omloopsnelheid stijgt \rightarrow aantal keer dat het geld van hand wisselt stijgt

Maatschappelijke geldhoeveelheid (=MGH)

- Al het chartaal en giraal geld in handen van het publiek

Geldschepping (MGH ↑)	E V ↑	Gezinnen/bedrijven hebben meer te besteden: C ↑ B ↑	Inflatie ↑ -> P ↑	Vraag > aanbod
Geldvernietiging (MGH ↓)	E V ↓	Gezinnen/bedrijven hebben minder te besteden: C ↓ B ↓	Inflatie ↓ -> P ↓	Aanbod > vraag

Fischer

- Wanneer leidt een groei van de geldhoeveelheid tot inflatie
 - $M \times V = P \times T$
- De geldstroom ($M \times V$) is altijd gelijk aan de waarde ($P \times T$) van de goederen en diensten die in die periode verhandeld zijn

M	maatschappelijke geldhoeveelheid	hoeveelheid chartaal en giraal geld in handen van het publiek
V	omloopsnelheid	het aantal keer dat geld van hand wisselt
P	prijspeil	gemiddelde prijspeil van goederen en diensten
T	transacties	aantal verhandelde goederen en diensten

Twee veronderstellingen:

- 1) De omloopsnelheid (V) werd constant verondersteld
 - 2) De productiecapaciteit werd constant verondersteld
- Hierbij wordt gekeken naar de omvang van de productiecapaciteit:
(waarbij V constant is)

1) Productiecapaciteit niet volledig benut

- T kan nog stijgen
- $M \uparrow \rightarrow C \uparrow \& I \uparrow \rightarrow T \uparrow$
- Verklaring: $M \uparrow \times V = P \times T \uparrow$
- Geen inflatie

2) Productiecapaciteit volledig benut

- T is maximaal en kan niet meer stijgen
- $M \uparrow \rightarrow C \uparrow \& I \uparrow \rightarrow P \uparrow$
- Verklaring: $M \uparrow \times V = P \uparrow \times t$
- Inflatie

Fisher versus Keynes

Fisher:

- Productiecapaciteit = constant
- Omloopsnelheid = constant
- T niet maximaal -> dan geen inflatie
- Eerst stijgt T & dan pas P
- $M\uparrow \times V = P \times T\uparrow$

Keynes:

- Productiecapaciteit = constant
- Omloopsnelheid = niet constant
- $EV < \text{productiecapaciteit} = \text{geen inflatie}$
- Volledige inzet productiecapaciteit:
 $M\uparrow \rightarrow V\downarrow$
→ Extra geld wordt niet uitgegeven maar opgepot, waardoor V daalt.
- $M\uparrow \times V\downarrow = P \times T$

Nationale grootheden

Werkloosheid

Soorten werkloosheid:

1. Conjunctuurwerkloosheid
2. Structuurwerkloosheid
3. Frictiwerkloosheid → wisselen van baan kost tijd
4. Seizoenswerkloosheid → geen gelijke vraag/aanbod
5. Regionale werkloosheid → in de regio is te weinig werk
6. Jeugdwerkloosheid → opleiding/ervaring te laag
7. Ouderenwerkloosheid → oud en daarom duur

Conjunctuurwerkloosheid

- Conjunctuur = vraagzijde van de economie
- Ontstaat door een te kleine vraag naar goederen & diensten in de economie (bestedingen) → de effectieve vraag is klein
- Effectieve vraag (Y) wordt vergeleken met de productiecapaciteit
 $EV < \text{Productie capaciteit} \rightarrow \text{ontstaan conjunctuurwerkloosheid}$

Oplossing is het vergroten van de effectieve vraag:

1. Stimuleren consumptie door belasting- en premieverlaging
2. Stimuleren investeringen door bedrijven via belasting – en premieverlaging
3. Stimuleren investeringen door bedrijven d.m.v. subsidies
4. Vergroten van de overheidsuitgaven
5. Stimuleren van de export
6. Afremmen van de import
7. Vergroten van de maatschappelijke geldhoeveelheid

Structuurwerkloosheid

- Structuur = aanbodzijde van de economie
- Er is een tekort aan arbeidsplaatsen als gevolg van een fundamentele verandering in de productiestructuur.
 - *Automatisering, hoge loonkosten, verzadigde markt, verkeerd geschoold, weinig kapitaal, te veel kapitaal*
- Twee soorten:
 1. Kwantitatief -> ondanks de hoge bezettingsgraad is er werkloosheid
 - Komt doordat de groei van kapitaalgoederen < groei beroepsbevolking
 2. Kwalitatief -> situatie van werkloosheid én niet ingevulde vacatures
 - Oorzaak is een gebrek aan mobiliteit / verkeerd geschoold
- Oplossing is het vergroten van de effectieve vraag:
 1. Stimuleren in productinnovatie
 2. Arbeidstijdverkorting
 3. Arbeidsduurverkorting
 4. Vervroegde uittreding
 5. Beheersing/verlaging van de kosten

Arbeidsmarkt

= geheel van vraag en aanbod naar de productiefactor 'arbeid'

- Vraag: werkgelegenheid (door bedrijven en de overheid)
- Aanbod: beroepsbevolking, dus ook werklozen en -zoekenden (bevolking)

Beroepsbevolking is iedereen tussen de 15-65 die wil en kan werken -> minimaal 12 uur per week.

- Personen die niet kunnen werken:

1. *Arbeidsongeschikten*
2. *Mindervaliden*
3. *Studenten*
4. *Vutters (mensen die vervroegd met pensioen zijn gegaan)*

- Personen die niet willen werken:

1. *Werkzoekende die niet ingeschreven staan bij het UWV*

Participatiegraad: geeft aan welk deel van de mensen die op basis van zijn leeftijd zou kunnen werken, ook daadwerkelijk beschikbaar is om te werken.

$(\text{beroepsbevolking} / \text{beroepsgeschikte bevolking}) \times 100 \%$

Er is geen marktmodel, want;

- Er is geen homogeen product -> iedere werknemer is anders
- De markt is niet transparant -> informatie is niet bij iedereen aanwezig
- Er is geen vrije toe- en uittreding -> diploma's (in) + arbeidscontracten (uit)

Prijsmechanisme is uitgeschakeld, door;

- Het bestaan van een minimumloon
- Het afspreken van lonen in cao's

Lonen komen niet tot stand door vraag en aanbod, maar door onderhandeling.

Vraag- en aanbod hebben indirect wel invloed op de onderhandelingsuitkomst (cao's), omdat de macht van de onderhandelaars afhankelijk is van de ruimte op de arbeidsmarkt.

Krappe arbeidsmarkt: Beroepsbevolking (BB) < Werkgelegenheid (Wg)

- Tekort aan arbeiders (weinig werkloosheid)
- Sterke onderhandelingspositie voor vakbonden + lonen stijgen relatief veel

Ruime arbeidsmarkt: Beroepsbevolking (BB) > Werkgelegenheid (Wg)

- Overschot aan arbeiders (grote werkloosheid)
- Sterke onderhandelingspositie voor werkgevers + lonen stijgen relatief weinig

Dalende lonen komen zelden voor → neerwaartse loonstarheid.

Rekenvaardigheden

Werkloosheidspercentage =

1. Beroepsbevolking (BB) – Werkgelegenheid (Wg) = Werkloosheid (U)
2. (Werkloosheid (in personen) / Beroepsbevolking) x 100%

Actieven = (totaal aantal inactieven / aantal inactieven per 100 actieven) x 100

Participatiegraad: (Beroepsbevolking / Beroepsgeschikte bevolking) x 100%

Beroepsbevolking =

1. Bevolking – personen <15 en >64 (eis 1)
2. Beroepsgerichte bevolking – Personen die niet kunnen/willen werken (eis 2/3)

Onderverdeling: Werkende beroepsbevolking & Werkloosheid

Arbeidsreserve = beroepsgeschikte bevolking – beroepsbevolking

Werkloosheid (U) = beroepsbevolking (BB) – werkgelegenheid (Wg)

Effectieve vraag (EV) = bestedingen = C + I + O + E – M

Wig = loonkosten – nette loon / = (loonkosten – netto loon) / loonkosten x 100%

Loonkosten per eenheid product = totale loonkosten / totale productie

Kapitaalkosten per eenheid product = totale kapitaalkosten / totale productie

P/A-ratio = aantal personen / aantal arbeidsjaren

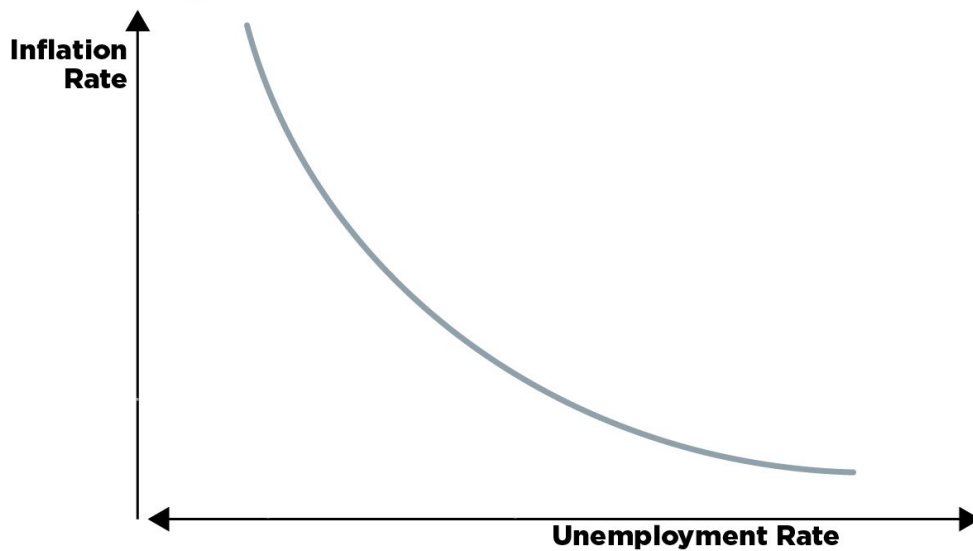
I/A-ratio = aantal inactieven / aantal actieven

Causale verbanden

Philipscurve

- toont een omgekeerde samenhang tussen de werkloosheid en inflatie
 - als de werkloosheid daalt, dan stijgt de inflatie
 - als de werkloosheid stijgt, dan daalt de inflatie
- 1) $BB < WG$ (krappe arbeidsmarkt) → aanbod van arbeiders $<$ vraag naar arbeiders → lonen stijgen → loonkosten stijgen → productiekosten stijgen → kostprijs stijgt → verkoopprijs stijgt → inflatie stijgt.
- 2) $BB > WG$ (ruime arbeidsmarkt) → aanbod van arbeiders $>$ vraag naar arbeiders → lonen dalen → loonkosten dalen → productiekosten dalen → kostprijs daalt → verkoopprijs daalt → inflatie daalt
- stagflatie: stilstand in het productiekapitaal, grote werkloosheid én inflatie
 - is volgens het Philipsmodel niet mogelijk en daarom werkt dit model alleen voor de korte termijn en niet voor de lange termijn.

The Phillips Curve

Protectionisme versus internationale samenwerking

- Vrijhandel: voor buitenlandse producten en diensten gelden dezelfde regels als voor de eigen goederen
- Protectionisme: bescherming van de eigen producten, industrie, werkgelegenheid en economie in het algemeen tegen de buitenlandse concurrentie

Vormen van protectionisme:

1. invoerrechten
buitenlandse producten worden duurder gemaakt zodat de vraag naar het eigen product stijgt.
2. exportrechten
exportproducten worden duurder gemaakt zodat de export daalt. Alleen voor schaarse goederen.
3. exportsubsidies
exportproducten worden goedkoper, zodat de export stijgt.
4. contingentering
van concurrerende buitenlandse producten wordt een max. aantal geïmporteerd, zodat de vraag naar eigen producten stijgt
5. handelsverdragen
landen maken onderling afspraken en sluiten andere landen uit bij de handel in producten en diensten
6. non-tarifaire belemmeringen
strengere wettelijke & administratieve regelingen voor importgoederen.
Bijvoorbeeld milieueisen, vergunningen, douane.
7. aankoopbeperkingen met vreemd geld
vreemde valuta (buite

Wisselkoersstelsels